

**MALI AR MERC'HED
TESTENNOU AN
DISKOUEZADEG E
BREZHONEG**

Gant Mali ar merc'hed, mirdi Breizh, anezhañ ur mirdi rannvroel troet war-du an Dud hag ar c'hevredigezhioù, a gendalc'h da bleidiñ gant sevenadurioù ar bed, en tu-hont d'ar Mor Kreizdouar a oa bet graet war e dro e diskouezadegoù kent.

Eus Bamako d'ar bladenn dogon ha betek amañ e Breizh, ar mirdi en deus dibabet lakaat selloù da barañ war emdroadur ar gevredigezh e Mali o plediñ gant al lusk zo gant ar merc'hed. Ar merc'hed, hag int o luskañ kevredigezh Mali, a labour a-hiniennoù hag a-stroll war dachennoù a-leizh : ar politikerezh, ar gevredigezh, an armerzh, ar sevenadur...

Gant un toullad poltreoù e vez imbourc'het gant an diskouezadeg ar c'hoant zo da zishualañ ha da ziorren er vro vras-se eus Afrika ar C'hornôg, en ur ziskouez ul lusk, hini Mali an XXIañ kantved o cheñch da vat.

Arouezegezh ar merc'hed en delwenoù

Anavezet ha brudet eo kizellerezh Mali gant delwenoù koad an Dogoned dreist-holl. O sevenadur a voe dizoloet er C'hornôg da-heul kefridioù an tudoniour Marcel Griaule adalek 1931-1933.

Holl gizelladurioù ar pobloù o chom war an tachennoù ec'hon-se o deus reolennoù stil ha daveoù dibar dezho o-unan : evel-se emañ kont gant ar pobloù Bamanan, Malinke, Senoufo, Dogon, Songhaï, Bwa...

An Douareged hag ar bobl Peul, dre ma'z int kantreerien, n'o deus diorroet tamm hengoun ebet evel hini ar c'hizellerezh koad-se.

An darn vrasañ eus an delwenoù a vez implijet evit lidoù-deskoni miret d'ar baotred peurliesañ, ha tennañ a reont d'ar relijion. An oberennoù-se, aozet gant goved, a vez miret kuzh ha diskouezet evit al lidoù bloaziek pe lidoù dibar zo stag ouzh kevreadoù-deskoni peurvuiañ. Komo, ntomo, koré, jo.... eo anvioù ar c'hevreadoù-se er sevenadur Mandé.

An elfenn wregel bravaet dre an delwenoù a ra dave d'un arouezegezh kreñv-kenañ zo liammet ouzh an douar (a vag an den alies).

Ar vammelezh, tem ar c'houblad – ar merc'hed n'haller ket distagañ diouzh mab-den – pe keal ar c'hevelled a vez adkavet evel pennaennoù diazez er sevenadurioù Bamanan, Dogon...

Ouzhpenn daveiñ da roll engehentañ ha magañ ar merc'hed e tiskouezont ur skeudenn beurlvat anezho.

En diskouezadeg-mañ e c'hallit gwelet un nebeud kizelladurioù dibabet evit o hended hag o dilested, met ivez dre ma'z int testenioù splann eus ar pobloù o deus krouet hag implijet anezho.

Selloù dré lurc'hskeudennoù

Ret e voe gortoz ar bloavezhioù 1990, ha dreist-holl Emgavioù afrikan al luc'hskeudennerezh e Bamako e 1994, a-raok na vefe brudet dre ar bed-holl ar gennad-se eus ar c'hrouiñ e Mali, gant anvioù evel Seydou Keïta ha Malick Sidi-bé.

Tro ar bed a raio skeudennoù an daou-se, skeudennoù tennet e-pad ur prantad a bouez eus istor ar vro : mare an tremen eus ur Soudan trevadennet d'ur Stad dizalc'h nevez.

Labour pep hini, en e zoare, a ro da welet ur gevredigezh o kemmañ, ur gevredigezh m'en em vesk levezonioù liesseurt : gizioù ar c'hornôg, sonerezhioù eus an tu all d'ar meurvor Atlantel, luskadoù komunour... Dindan lagad Malick Sidi-bé e tiskouez ar merc'hed yaouank bezañ dibreder a-grenn, dieub da wiskañ an dilhad a fell dezho, laouen o vevañ hag o c'hoari las... Sell Seydou Keïta a ro da welet ar merc'hed evel hiniennoù, daoust da emzalc'hioù studiet mat. Ne dermont ket evit poziñ o-unan, ha pa vefent asambles gant o gwaz e talc'hont ar plas kentañ.

En ur gêr leun a virvilh eo bet savet oberenn an daou luc'hskeudenner meur-se. Pell diouzh al luc'hskeudennoù livus a veze degaset gant an drevadennerien, kinnig a reont ur sell disheñvel war o c'hempredidi.

Labour an daou ziaraoger-se en deus digoret an hent d'ar remziadoù all : skolioù zo bet krouet e Mali. Da vare Emgavioù afrikan al luc'hskeudennerezh e miz Here e c'hall luc'hskeudennerien Afrika en em gavout ha komz asambles.

Seydou Keïta

bet ganet e 1921 e Bamako, marvet e 2001

Seydou Keïta, hag eñ stummet war an ebenouriezh, a zizoloas al luc'hskeudennerezh gant ar benveg kentañ a voe degaset dezhañ gant e eontr o tont en-dro eus ur veaj da Senegal e 1935. Gant hemañ e voe broudet da zeskiñ ober poltreoù e-unan a-raok bezañ stummet gant ul luc'hskeudenner eus Bamako.

E 1948 e tigoras e stal-labour ma tegemeras a bep seurt pratikoù niverus betek 1962. Goude-se e labouras evit ar velestradurezh, ar Surentez vroadel betek 1977. E 1990 e voe merzet e labour gant ul luc'hskeudennerez c'hall, Françoise Huguier, hag adalek neuze e krogas da vezañ brudet er bed a-bezh.

En e studio, ma stigne foñsoù gwiadoù gant tresoù kinklet, e teue ar praktikoù gwisket gant o dilhad kaerañ evit kaout o foltred penn-kil-ha-troad. Un nebeud rikoù a veze lakaet en o c'herz gant Seydou Keïta : bravigoù, ur pod-te, ur velo... Dre e luc'hskeudennoù, anezho testenioù kaer ha prizius, en deus bet tapet selloù ha personelezhioù paotred, merc'hed ha bugale en emzalc'hioù leurennet gant aked.

Dastumad Mirdi Broadel Mali

Roet gant The Pigozzi Contemporary African Art Collection

Malick Sidibé

bet ganet e 1936 e Soloba, e rannvro Sikasso

Pa ne vez ket al luc'hskeudenner e New-York, Pariz pe Madrid, e c'haller kaout tro d'en em gavout gantañ dirak dor e studio, e "wreg kentañ" evel ma plij dezhañ lavaret.

Malick Sidibé en doa graet studioù da vont da dresour ha bravigour e skol an artizaned soudanat a-raok bezañ stummet gant ul luc'hskeudenner gall yaouank, Gérard Guillat e anv. E 1962 e tigoras e studio e karter Bagadadji e Bamako.

Er gêr-benn-se hag a oa leun a virvilh er bloavezhioù 1960 ez ae war e varc'h-tan da zañsadeoù pe bodadeoù aozet war ar prim gant tud yaouank, evit tapout skeudennoù anezho o tañsal rock, twist... gwisket gant o dilhad kae-rañ. Un nebeud bloavezhioù war-lerc'h ez eas da-heul ar re yaouank war-ribl ar stêr Niger e-lec'h m'en em gavent evit rannañ mareadoù plijus en ur selaou sonerezh.

Malick Sidibé a ra, a-bep-eil, kelaouadennoù ha luc'hskeudennoù en e studio ma teu pratikoù niverus betek diwezhat da noz.

Bet eo o staliañ e studio e Breizh ivez, e Plouha, er Faoued hag e Pañvrid-ar-Beskont (Aodoù-an-Arvor) ma oa deuet e-pad un nebeud sizhunioù da luc'hskeudenniñ an dud oc'h ober o zremen.

Dastumad Mirdi Broadel Mali

Roet gant The Pigozzi Contemporary African Art Collection

Fatoumata Diabaté

luc'hskeudennerzh valian

Fatoumata, bet ganet e 1980, he deus prenet kalz a skiant war al luc'hskeudennerzh dija. Abaoe 2005 ez eo skoazellerez e labourva ar gevredigezh CFP (Framm Brudañ evit ar Stummerezh war al Luc'hskeudennerzh) e Bamako. Etre 2002 ha 2009 eo bet o kemer perzh e meur a ziskouezadeg a-stroll, e kêr-benn Mali koulz hag e kêrioù all e Suis, e Senegal ha n'eus ket pell zo e Spagn ma kemer perzh en ur "studio red".

Evit an diskouezadeg-mañ eo bet kinniget da Fatoumata degas he sell war yaouankiz Mali, ur sujed he deus dibabet pleustriñ gant luc'hskeudennoù arc'hantek gwenn ha du.

Savet he deus ivez daou rummad luc'hskeudennoù kelaouiñ e liv : unan war merc'hed Bamako hag egile war ar vro dogon, ur rannvro he doa gweladenet evit an eil gwezh e miz C'hwevrer 2009.

Sira Sissoko

bet ganet e Ségou e 1972

Yaouank-kenañ e oa Sira p'he doa lakaet en he soñj bezañ arzourez. Bep tro eo bet harpet gant he zud evit mont gant an hent-se hag ober studioù en En-savadur Broadel an Arzoù e Bamako – da neuze e oa plac'h nemeti he remziad –, m'he deus desket adaozañ paper. Emdroet eo he labour arzel evit ober gant paper gwiennek ha livadurioù naturel he bro ha kemeret he deus perzh e meur a ziskouezadeg : Washington, Pariz... E-pad pemp bloaz eo bet o kelenn en I.N.A. a-raok plediñ hepken gant he labour arzel hag hec'h emouestloù niverus en dia-vaez : kevredigezh al livourezed hag he stourm evit skoazellañ ar maouezed hag ar merc'hed yaouank diskoliataet. « An deskadurezh a c'hallo saveteiñ Afrika. Sikour ar merc'hed da vont war-raok ha da sammañ o c'hargoù : setu aze ma stourm pennañ ».

Yaouankiz ar Mali

Yaouank eo ouzhpenn an hanter eus poblañs Mali : 48% eus ar re yaouank zo dindan pemzek vloaz. O vezañ m'eo yaouank tri den dilabour diwar bemp e tle renerien Mali talañ ouzh an daeoù bras-mañ : skoliata ha kelenn an dud na ouzont na lenn na skrivañ, stummañ, krouiñ implijoù...

Muioc'h-mui e rank ar re yaouank, paotred ha merc'hed, kuitaat ar maezioù : mont a reont d'ar c'hêrioù pe divroañ a reont da vroioù tost pe da vroioù pell-kenañ, en arvar o buhez a-wezhioù. Heuliadoù bras o deus an divroadurioù-se war gevredigezh Mali.

Dre ma krog ar vugale da labourat abred-tre (adalek pemp bloaz evit lod) e kuitaont buan ar skol. "Enfredet" e vez ar re yaouank er gennad kuzh hag evit labourat an douar. Nebeut anezho c'hoazh a zeu a-benn d'ober studioù uhel. Ar merc'hed yaouank a-ziwar ar maezioù eo ar re wanañ ha kalz a boan o devez da gavout ur vicher paeet. Diwar-se e kresk niver ar merc'hed yaouank o tont d'ar c'hêrioù : mont a reont kuit d'ar c'hêrioù evit klask ul labour "matezh", gant ar spi e vo dastumet peadra ganto da zimeziñ. Drastus e vez o aozioù buhez alies.

E Mali e timez 50% eus ar merc'hed yaouank a-raok naontek vloaz hag abred e teuont da vezañ mamm.

Penaos ober evit ma vefe dalc'het kont da vat eus an dud yaouank-kenañ-se e diorroadur ar vro, pa'z eont d'ober he nerzhioù bev ?

Un diskouezadeg gant filmoù ?

Gant an tudoniour Jean Rouch (1917-2004) e oa bet degaset ur stumm nevez da welet an Hentez a vez graet « sinema ar wirionez » anezhañ. Testenioù a bouez eo e skeudennoù eus ar vro dogon. Ar c'hamera a gemer lec'h ar c'hreion hag ar c'harned. Gant an hentenn-se eo bet levezonet kaer an enklask antropologel.

Ur plas hollbouezus zo bet roet d'ar filmoù awenet gant an hentenn-se en diskouezadeg. Empentet ha sevenet ez int bet eviti ha klotañ a reont gant an dibaboù kentañ a oa da bleidiñ gant Mali a vremañ ha da reiñ ar gaoz da oberourezed ar gevredigezh valian : politikourezed, griotezed, matronezed, pareourezed, livadennered, poderezed, studierezed, dilennadezed, arzourezed, prezidantezed kevredigezhioù... Dre ar filmoù, ar skeudennoù diskouezet keñver-ha-keñver gant an arvesterien-gweladennerien, e weler diouzhtu eus petra zo kaoz.

Plegennoù disheñvel zo kinniget enno evit komz eus lusk hag emouestl ar merc'hed e kevredigezh keodedel Mali : al labour war ar maezioù pe er c'hêrioù, ar roll politikel, treuzkas ar sevenadur dre gomz...

Catherine Martin-Payen he deus meur a vicher : kuzulierez war ar raktresoù sevenadurel, mirdiour (Atelier ar Garrerien zo bet krouet ganti), arbennigourez war an hanterouriezh ha filmaozourez. Evit he barregezh diwezhañ-se eo bet dibabet gant mirdi Breizh da seveniñ, asambles gant Kadiatou Konaté, an dek teulklip a lusk hentad an diskouezadeg. Catherine a anavez mat Mali ha broioù all eus Afrika. Evel ma lavar hi hec'h-unan ez a ar birvilh lakaet er raktres-se a-du gant al labour a ra bremañ : talvoudekaat hag anavezout nerzhioù Afrika. Mano Cha, an teulfilm diwezhañ zo bet sevenet ganti e 2007, a gomz eus ar gozhni e Kambodja, ur sujed a bouez-bras eviti.

Kadiatou Konaté zo bet ganet e Bamako. Goude bezañ graet studioù e Skol-veur Dakar e kemeras perzh er film Yeelen gant Souleymane Cissé e 1985. Berzh kaer a reas he film bevaat L'Enfant terrible e 1993. Oberenn Kadiatou a bled kalz gant ar merc'hed hag a sav goulennoù war o aozioù buhez hag o emouestl evit diorren Mali : Femmes et développement, Musow Bemi, Rêves de femmes a oa deuet er-maez e 1995. E-ser an teulfilmoù-se he doa krouet kevredigezh merc'hed skeudennoù Mali. Evit kenseveniñ an teulklipoù he deus asantet Kadiatou kroaziañ he sell gant hini kamera Catherine Martin-Payen ha degas he skiant-prenet evel maouez oberiant war an dachenn hag he barregezh lemm war ar c'houchadur.

Christian Lallier zo antropologour ha filmaozour. Meur a deulfilm en deus bet troet en Afrika ar C'hornôg : L'argent de l'eau e 2007, Chambres d'hôtes dans le Sahel e 2001 pe Nioro-du-Sahel, une ville sous tension e 1999.

Filmañ a ra dreist-holl an darempredoù sokial a vez sellet pizh outo gantañ war an dachenn.

Evit ar pemp teulfilm sevenet da-geñver an diskouezadeg en deus labouret Christian Lallier gant ur skipailhig : ur sondaper malian Modibo Koïta hag un troer Moussa Guindo, evel-se e oa aes silañ ar c'hamera e pep lec'h. Daou brantad filmañ zo bet etre miz Here ha miz Kerzu 2008 : e Bamako da gentañ hag er vro Dogon war-lerc'h.

Bako Dagnon, spered ar c'hriotez

A bouez-bras eo roll ar griot hag ar c'hriotez en Afrika ar C'hornôg dre m'emañ ar galloud komz ganto. Er gevredigezh vandinkat a c'holo un darn vat eus Mali hag eus ar broioù tro-war-dro, ez eo ar c'hrioted -jeliw- uhelidi o deus kodoù emzalc'hioù dezho o-unan : dleet eo dezho lavaret ar wirionez da skouer. Er vro dogon ez eo bihanoc'h plas ar c'hrioted.

En deroù e oa ar c'hrioted evel memorioù ar familhoù priñsed a oa stag ar c'hrioted outo. Deuet e oant da vezañ evel lignezourien ha diellourien ar familhoù-se, o kontañ a vouezh uhel oberoù ar re-se diwar an titouroù resis a anavezent war al lignezoù... Doujet e oant dre ma c'hallent reiñ da glevet d'an holl fedoù a c'halle lakaat brud fall war hini pe hini.

Desket yaouankik-flamm, a rummad da rummad, ar baotred a bleustr kentoc'h ar binvioù-seniñ hag/pe ar c'han, pa ro ar griotezed da glevet o mouezh dreist-holl. Met ne zeuer ket da vezañ griot, genel a reer evit bezañ griot.

Karget int ivez da ren lidoù an darvoudoù a bouez evel an euredoù, ar badeziantoù. Roll un hanterour a c'hallont c'hoari er gevredigezh zoken, pa vez brezelioù.

Da vare an Dizalc'hiezh e voe aozet abadennoù sevenadurel gant ar renad, evel Sizhunvezh Yaouankiz Mali e 1962 hag ar Gouelioù daouvloaziek arzel ha sevenadurel adalek 1970, ma oa griotezed ha grioted o kemer perzh.

Lod a zeu da vezañ arzourien brudet er mediaoù ha dre ar bed a-bezh.

Bako Dagnon

bet ganet e N'Golobladji e rannvro Kita

A rummad da rummad eo bet legadet an hengoun dre gomz en he familh. Pa oa bugel ez ae Bako Dagnon da-heul he mamm er badeziantoù hag en euredoù. Buan-tre e voe merzet en he c'hêriadenn. E 1972 e kemeras perzh e gouel daouvloaziek arzel ha sevenadurel Bamako hag e reas berzh. He zoniaoueg eus an terouer hengounel mandinkat a jaoje tre gant laz-seniñ brudet Mali ma voe enfredet e 1974.

Un arzourez eo Bako Dagnon ivez : e 1984 he doa enrollet he fladenn solo gentañ. Met anavezet eo evit bezañ griotez da gentañ-penn. Rentañ a ra enor d'he hendadoù o deus fiziet enni an hêrezh-se a zle mirout ha treuzkas d'he zro d'ar rummad yaouank.

Engouestlet ar gevredigezh keodedel

Diazezet eo armerzh Mali war ar gennad kentañ dreist-holl (al labour-douar). Mali zo ivez eil produer kotoñs Afrika dindan Sahara ha trede ezporzhier aour ar c'hevandir. Chom a ra ar vro e dalc'h meur a elfenn evel cheñchamantoù an amzer pe feurioù an danvezioù diaoz war ar marc'had bedel. Ar bloavezhioù mat pe fall a vez muzuliet hervez ar feur kreskiñ keitat bloaziek (5,3 % e 2006, pa save da 6,1% e 2005). E 2007 eo digresket produerezh al labour-douar gant diskar ar produerezh edaj ha kotoñs ; diaesterioù zo bet gant produerezh an aour.

Ha pa vefe bet skañvaet an dle diavaez kerkent hag e 2000, hag e 2006 goude-se, e chom ar vro e dalc'h an daskor-se a ya d'ober 20% eus ar Produadur Diabarzh Kriz.

Hervez ar priziadennoù e vev 64% eus poblañs Mali dindan bevann ar baourentez. Uheloc'h eo ar feur-se war ar maezioù ha gant ar merc'hed. Koulskoude e weler a bep seurt luskoù (strolladoù, kevredigezhioù...) krouet gant merc'hed hag a ro ur gwir lañs d'ar gevredigezh ha da armerzh ar vro.

Er blegenn sokial-se e stourm kevredigezhioù ha luskadoù evel hini Barry Aminata Touré. Ganti eo bet krouet Forom ar Pbloù, « enep-kuzuliadeg ar re Baour » a vez aozet da memes koulz hag hini ar G8 hag a gav abeg e roll eben a-fet programmoù strategiezhioù diorren Afrika.

Fanta Coulibaly

lesanvet « F.C », bet ganet e Sido, e kelc'h Bougouni, e rannvro Sikasso, e 1964

E 1985 he doa kemeret perzh e krouidigezh ar strollad c'hoariva kizidikaat Nyogolon zo brudet mat e Mali, ha kalz a bezhioù-c'hoari he deus c'hoariet ennañ. Prezidañ a ra ivez ar gevredigezh merc'hed Sido-Sigidiya (en em stagañ asambles) hag a vod 64 maouez d'ober war-dro treuzfeurmiñ edaj, aozañ soavon pe deskiñ lenn ha skrivañ zoken.

Ur gomedianez emouestlet hag ur vaouez oberiant eo a-hend-all, en he c'hevredigezh koulz hag en aozadur CAFO (kenurzhiadur kevredigezhioù hag aozadurioù e-maez gouarnamant Mali). Ouzhpenn-se e ren ur gwir stourm a-enep an trodroc'h.

Ur vaouez a bled gant an dachenn eo hervezi. Asambles gant an Itron Barry Aminata Touré e kemer perzh en oberoù CAD Mali (kengevreadur an diskoulmoù afrikan evit an dle hag an diorren), gant ar strollad c'hoariva arallvedelour Jigiya hag a dalvez goanag.

Goanag en ur Mali all...

Aminata Touré

bet ganet e Goundam (rannvro Tombouctou), e 1955

Goude ur stummadur en ur skol verañ eus ar Stad e teuas an Itron Barry da vezañ kontrollerez an Teñzor ha stourmerez er sindikad.

Gant stailhidigezh an demokratelezh e 1991 e voe krouet forzhik kevredigezhioù. Da neuze ez emezelas an Itron Barry Aminata Touré ouzh an APDF (kevredigezh evit kas war-raok ha difenn gwirioù ar merc'hed), ur gevredigezh merc'hed war a-raok evit stourm ouzh kement doare feulster a vez lakaet ar merc'hed da c'houzañv. Fellout a rae da Aminata mont pelloc'h : « e-keit ha ma ne vo tamm galloud politikel ebet gant ar merc'hed e vint gwallgaset atav ». E 1996 e krouas an AMASBIF (kevredigezh valian evit gwareziñ kempouez-buhez ar familhoù), asambles gant un nebeud mignonezed dezhi, evit labourat war kresk ar goproù, ar c'hudennoù yec'hed, an dour mat da evañ evit an holl... ar gwirioù dre-vras.

E 1998 e kemeras perzh an AMASBIF e krouidigezh CAD Mali, ur gevredigezh a wir malian abaoe 2001 hag a stourm evit nullañ dle an Trede-bed.

Stourm ouzh an dle zo ivez un doare da stourm evit gwirioù ar merc'hed.

Hag hervez an Itron Barry e ranker stourm bremañ hag asambles...

Kredoù ar maouezed

Div reizhiad espern zo e Mali hag en Afrika ar C'hornôg dre-vras. Ur reizhiad kuzh zo, hini an tontinoù, m'en em vod merc'hed ingal. Pep hini eus merc'hed ar strollad bodet dre genemglev pe dre rummad oad a laka ur sammad en ur c'hef boutin. Espern ar c'hef-se a vez roet da bep fizierez pep hini d'he zro. Kampioù a c'hall bezañ lakaet ivez. Evel-se e vez broudet ar merc'hed da espern ; gant ar sammad adtapet e c'hallont adskoulmañ an daou benn goude un darvoud bennak (eured, kañv...), pe evit lod, postañ arc'hant e oberezhioù all a c'hall degas gounidoù, ar c'henwerzh bihan alies, evel ar werzh legumajoù, evajoù, gwiadoù...

E 1986, gant kefioù emverañ ar c'hêriadennoù dogon, e krogas an oberezhioù mikroarc'hantañ e Mali, ha lañs a voe ganto er bloavezhioù 1990 pa voe krouet an ensavadurioù kentañ war an dachenn-se. Kinnig a reont daou zoare mikrokred : ar c'hred hiniennel hag ar c'hred kengret a vez graet muioc'h gantañ. Chom a ra uhel-kenañ ar feurioù kampi (etre 12 ha 27 %), ha dre-se e vez a-wezhioù dibosupl daskoriñ ar sammadoù evit ur prantad amprestiñ gwall verr alies.

Lod aozadurioù e-maez gouarnamant a ginnig mikrokredoù gant feurioù kalz izeloc'h ivez.

Fadi Kansaye

bet ganet e Bandiagara e 1954

An tontin prezidet gant Fadi Kansaye zo unan eus tontinoù koshañ Bandiagara. Ennañ ez eus 24 maouez, amezegezed ha mignonezed a oad, en em vod bep Sadorn da “zigor-noz”. Fadi a stourm kalz ivez ha c'hoant he deus da zeskiñ traoù nevez. Heuliet he deus meur a stummadur kinniget gant an aozadurioù e-maez gouarnamant : magañ ar vugale, obererezhioù a zegas gounidoù, stourm a-enep an trodroc'h... “Da-heul ar stummadurioù-se e vez kaozadennoù diwar-benn an trodroc'h, an euredoù abred, ar merc'hed yaouank n'hallont ket gouzañv o brazezed... Dorn-ha-dorn e rank bezañ an holl verc'hed evit krediñ lavaret nann”.

Fatoumata Togo

bet ganet e Kayes e 1969

Fatoumata he doa heuliet studioù e Bamako er gennad « Iuskañ sokiose-venadurel » gant ar c'hoant da labourat evit ha gant ar yaouankiz er penn-kenañ. Goude-se eo bet enfredet evel kasourez gant an aozadur e-maez gouarnamant APH (Oberoù evit gwellaat stad mab-den) hag a aoz programmoù diorren. Mont a ra war an dachenn, da gêriadenoù pell-kenañ diouzh Bandiagara a-wezhioù, evit sikour ar merc'hed da gas o raktresoù da benn. Setu amañ he freder pennañ : « skoazellañ ar merc'hed da gas oberoù fetis da benn vat ha reiñ an tu dezho da greskiñ o gounidoù a-benn gwellaat o aozioù buhez ».

Marie Samaké

bet ganet e Ouéléssébogou, kelc'h Kati, e 1953

Ugent vloaz zo e oa deuet Marie da Vandiaragara da-heul he gwaz. Asambles gant un nebeud merc'hed he doa aozet un tontin. Dre-se o deus gallet sevel obererezhioù evel ar soavonerezh. Divizout a rejont ofisielaat o strollad dre grouiñ ur gevredigezh e 2002, hec'h anv Benkan a dalvez Unvaniezh e bambara hag a vod 24 maouez. Sikouret da gentañ gant un aozadur malian e-maez gouarnamant, roet o deus lañs da veur a obererezh : livadennerzh ha sevel dañvadezed sahelian « Bali Bali ».

Hervez Marie, « hep labour n'out netra ».

Eus ar parkad chalotez d'an ti-kêr

Al labour-douar, anezhañ diazez armerzh Mali, a ro fred da ouzhpenn an tri c'hard eus ar boblañs oberiant. Diwar an hollad-se e labour 80% eus ar merc'hed e filierennoù produiñ disheñvel al labour-douar hag a zle ober diouzh cheñchamantoù bras an amzer, diouzh aloubadegoù an ortoptered (akridi tremeniat Afrika...) ha diouzh gwaskoù ar marc'had etrebroadel.

Da vare ar glaveier (goañvezh), etre miz Mezheven ha miz Gwengolo, e vez gounezet mell, sorgo, arachidez pe riz war an tachennoù heveuz. E-pad ur pennad eus mare ar sec'hor, etre miz Here ha miz C'hwevrer, e vez gounezet legumaj, en o zouez chalotez ar bladenn dogon a vez graet "ognon dogon" anezho dre fazi.

E rannvro Bandiagara zo goloet ul lodenn anezhi gant ur bladenn c'hrouanek veur ez eus ur gudenn vras gant krignerezh an douareier. Dre forzh dreistkorvoiñ an douaroù gounidus, ober gant ar peuriñ askoridik ha dre ma ne vez ket dour er stêrioù atav e vez gwanaet al labour-douar du-hont.

A bouez-bras eo roll ar merc'hed er blegenn-se. Asambles gant ar baotred e labouront da bep prantad eus ar produiñ, eus an hadañ d'an eostañ. Gouezet o deus en em unaniñ dreist-holl, krouiñ luskoù sokial ha dont a-benn da vezañ produerezed emren. Startijenn e-leizh o deus degaset ar c'hevredigezhioù merc'hed brasañ d'an armerzh rannvroel ha broade evel-se. A bep seurt e reont : sevel daskirieren pe yer, treuzfeurmiñ produioù kutuilhet evel ar c'harite, pe neuze gounit legumaj.

Evezhiadenn : Diaes eo d'ar merc'hed bezañ perc'henn war an douaroù c'hoazh rak peurlie-sañ e vez reolennet ar glad gant ur gwir kustumel na ro d'ar merc'hed nemet an tu da dennañ gounid diwar an douar.

Yagueré Tembély

lesanvet « Fifi »

Fifi, tapet ganti ur B.T.S war ar c'hounezoniez, he doa krouet he c'hevredigezh Ya-G-Tu (Yam Giribolo Tumo e dogon, da lavaret eo kevredigezh evit gwellaat stad ar merc'hed) e 1997. Brudet-mat eo deuet da vezañ kostez Bandidagara ha pelloc'h c'hoazh pa'z eus ouzhpenn 70 maouez bodet en-dro dezhi ha tost 260 kêriadenn kevelet. A bep seurt a reont : kas war-raok gounezerezh ar chalotez hag an avaloù-douar, produiñ bleud misola (bleud fonnusaet evit diwall diouzh ar gwallvagadur), stummañ ar merc'hed war meur a dachenn...

Stourm a ra Fifi evit skoazellañ merc'hed ar maeziou. « Biken ne gilin. Kement tra a vo graet evit gwellaat stad ar merc'hed a vin prest da zifenn ha mont a rin betek penn ».

Yadouro Banou

bet ganet e Sibi-Sibi, e 1959

Yadouro a oa war ar renk evit bezañ kuzulierez-kêr e 2004. An diviz-se a oa bet kemeret ganti hec'h-unan a-raok bezañ harpet goude-se gant tud he c'hêriadenn, Sibi Sibi, e-lec'h ma teuas da vezañ kuzulierez kentañ ar vro. Gouestlet he doa labourat evit he c'humuniez ha kavout a ra dezhi eo deuet abenn d'ober traoù fetis : puñsoù, sanailhoù da stokañ chalotez... Keuz he deus pa n'eo ket bet skoliataet, met gouzout a ra en em zifenn ! Peder maouez yaouank zo aet war ar renk en dilennadegoù tremenet ha dibabet he deus lezel he flas dezho en ur reiñ dorn dezho bep an amzer.

Youssouf Sogodogo

Youssouf Sogodogo, bet ganet e 1955, goude bezañ bet o labourat e mir-dioù Gao ha Bamako, zo deuet da vezañ rener teknikel ar CFP (Framm Brudañ evit ar Stummerezh war al Luc'hskeudennerezh) e Bamako.

E Gao en doa kroget e labour luc'hskeudenniñ en-dro d'ar plezhennoù blev dre renabliñ modoù fichañ disheñvel ar merc'hed hag ar vugale a oa tro-dro dezhañ. Dastumet en doa e luc'hskeudennoù e karnedoù zo kinniget amañ. Ar skeudennoù-se e gwenn-ha-du a ziskouez pegen brav ha dibar eo ar plezhennoù afrikan. E miz Kerzu 1999 e voe roet dezhañ ar priz kentañ gant Ministrerezh Sevenadur Mali da-geñver Trede Emgavioù Afrikan al Luc'hskeudennerezh.

Ur gwir dalvoudegezh o devez ar plezhennoù : bez' ez eus plezhennoù evit ar gouelioù, evit kas ur c'hemenn karantez, evit dougen kañv... Disheñvel ez int eus an eil pobl d'eben ivez. En deiz a hiziv e kemer ar c'huchennoù sintetek hag ar perukennoù plas ar plezhennoù kozh tamm-ha-tamm.

“Ur c'hiz kozh-Noe eo ar plezhennoù ha diaes eo lavaret pegoulz resis e oa deuet ar c'hiz-se. Fichañ e vlev a c'hall bezañ aes, evit plezhañ anezho e ranker kaout ijin. Ar plezhennoù zo kinkladurioù ijinet evit bravaat ar merc'hed, a-viskoazh, hag ar baotred a-wezhioù”.

Amadou Chab Touré,

arzvarnour ha kelenner prederouriezh en Ensavadur Broadel an Arzoù e Bamako
Youssouf Sogodogo, photographies : les cahiers de Gao, les tresses du Mali, la ferme de mon père. [s.l.] : Editions de l'Oeil, 2000.

Ar bareourez, ar vratonez hag ar bugel da zont

War-dro 53 bloaz eo hoali poblañs Mali, hervez ar priziadennoù a ro sifroù disheñvel. Unan eus re uhelañ ar bed eo ar feur gouennañ pa sav da etre 6 ha 7 bugel dre vaouez, ur sifr a gemm diouzh ma vez ar boblañs o chom e kêr pe war ar maez. Da 113 dre 1000 ganedigezh e sav feur mervel ar vugale (Frañs : 3,66 dre 1000).

Pa oamp o filmañ e miz Du 2008 e oamp bet oc'h atersiñ merc'hed eus trowardroioù kumun Kendié (kelc'h Bandiagara) deuet d'o bizitoù rak-ganedigezh. An holl a responte o doa bet kollet ur bugel, daou vugel pe... holl o bugale gant ar baludegezh (etre 25 ha 30 % eus marvezh ar vugale pe ar re yaouank zo dleet d'ar c'hleñved-se).

Millbouezus eo roll ar matronezed er c'hreizennoù yec'hed kumuniezhel (CScm) zo bet krouet e dibenn ar bloavezhioù 1980 : heuliañ a reont brazezed an dougerezed, gwilioudiñ a reont anezho, ober a reont war-dro ar vaksina-durioù war al lec'h hag er c'hêriadennoù tro-war-dro ha diarbenn a reont ar c'hleñvedoù ivez dre gizidikaat an dud. An amiegezed zo kentoc'h stag ouzh an ospitalioù, hini Bandiagara evit a sell ar gompezenn dogon.

Kenderc'hel a ra ar gwiliouderezed hengounel da embreger er c'hêriadennoù digenvesañ ha ma vez diaes-kenañ mont, ha da wilioudiñ ar merc'hed e darempred – pe get – gant ar c'hreizennoù yec'hed.

Lod zo pareourezed ivez ha barrek da brederiañ an dud gant plant : mezegezh hengounel ha mezegiezh kendivizadel a genvev e Mali.

Mariam Guindo

kêriadenn Iriguili

Gwiliouderez hengounel eo. Ul lodenn vat eus merc'hed he c'hêriadenn zo bet skoazellet ganti da c'henel o bugale, dre m'emañ re bell ar gêriadenn diouzh ar greizenn yec'hed tostañ (Kendie zo da ouzhpenn div eurvezh hent gant ur c'harr ha war ur roudenn fall). Pareourez hengounel eo ivez. Dre-se e c'hall prederiañ an dud gant plant. Pep pareour pe pareourez zo arbennikaet war gleñvedoù resis.

Tandou Guindo

bet ganet e 1962

Tandou zo bet dibabet gant kumuniezh Kendié evit bezañ matronez he c'hêriadenn, sur a-walc'h dre ma ouie lenn ha skrivañ. E 1997 neuze e oa bet stummet en ospital Bandiagara, gant amiegez ar gêr : vaksinadurioù, heuliañ brazedded an dougerezed, gwilioudiñ... Abaoe an amzer-se e c'hall an dud en em gavout ganti noz ha deiz er greizenn yec'hed. Mont a ra ivez d'ober troiadoù vaksinañ er c'hêriadennoù tro-war-dro.

Malianezed e Breizh

Ma talc'h ar c'hoant tizhout Eldorado Europa da vezañ bev ez a ar pep brasañ eus divroidi Mali da vroioù Afrika ar C'hornôg. Adalek ar bloavezhioù 1975 e voe muioc'h-mui a Valianed o tec'hel dirak an aozioù buhez drastus e Mali evit dont da labourat e Frañs.

E Breizh, ma'z eus ur bern kevredigezhioù hag a ro skoazell da Vali, n'eo nemet adalek ar bloavezhioù 1990 e vo gwelet un nebeud divroidi o tont eus Mali, hag int a-strew er rannvro. Diwar an 60 000 bennak a Valianed a oa e Frañs e 2006, e oa un tammig ouzhpenn 400 o vevañ er rannvro (EBSSA).

En un doare dibar e oa troet an traoù e Koedlinez (Aodoù-an-Arvor), gant lazhtioù Kermene, pa oa deuet un dek familh bennak d'en em staliañ eno adalek deroù ar bloavezhioù 1980 ha da grouiñ evel-se "kumuniezh valian Koedlinez".

Bremañ ez eus muioc'h a verc'hed eget a baotred o tont eus Mali betek du-mañ.

Staliet e Frañs evit bevañ gant o fried, heuliañ studioù pe sevel ur raktres micherel, bez' o devez da dalañ ouzh kudennoù dleet d'an diforc'hioù sevenadurel. En digenvez pe lakaet diaes abalamour d'an diforc'h yezh a-wezhioù, e klaskont ren ur vuhez nevez daoust da drubuilhoù ar velestradurezh c'hall ha d'an diaesterioù evit kavout fred.

Alies e c'hall bezañ kreñvaet o youl d'en em santout er gêr er vro-mañ, dre ma tizoloont ur gevredigezh a ro muioc'h a bouez d'ar merc'hed eget e Mali hag ivez dre ma tennont gounid personel eus an divroañ.